

9. Kommunikatsioon

9.1. Kommunikatsioon ja maaelu maine

Ants Laansalu

EL-iga liitumisele eelnenud aastatepikkusel ettevalmistustöö selgus, et põhiküsimuseks ei kujunenud administratiivne suutlikkus, nii nagu ennustasid ekslikult mitmed välisekspertid, vaid kahepoolse kommunikatsiooni loomise probleemid. Kolme liitumiseelse aasta jooksul läbi viidud infovajaduse uurinud näitasid, et peamiselt väike-, kuid ka keskmiktalunikud olid kibestunud ja võõrdunud avaliku sektoriga suhtlemisest. See seadis ohtu EL-i nõuetest ja uutest võimalustest teavitamise ning avaliku ja erasektori vahel infovahetuse protsessi käivitamise. Talunike võõrandumise ja võõrdumise põhjused olid selles, et taasiseseisvumise esimestel aastatel ei tekkinud seesmistest ja väliste siht- ja sidusrühmadega – ministeeriumi ja allasutuste ning tootjate esindusorganisatsioonidega ja ettevõtetega kahepoolset kommunikatsiooni.

Sotsiaalteadlase M. Lauristini hinnangu kohaselt puudusid Eestis eeldused avatud kommunikatsiooni toimimiseks. Tema sõnutsi avatud kommunikatsiooni takistab see, kui tõde pole võimalik või soovitatav teada ning siirad suhted ja aus eneseväljendus pole võimalik või pole lubatud.

Taasiseseisvumise esimestel aastatel iseloomustasid avaliku sektori käitumist ja hoiakuid suhetes erasektori ning avalikkusega endised põllumajandusministrid ning majandusteadlased järgmiselt:

- Jaan Leetsar, põllumajandusminister aastatel 1993-1994: “Rahva käest ei küsitud, milliseid reforme soovitakse. Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) memorandumis nõuti liberaalse majanduse põhimõtete rakendamist. Valitsus kuulas IMF-i sõna vaatamata sellele, et see põhjustas maarahvale häda.”
- Andres Varik, põllumajandusminister aastatel 1997-1999: “Eestlane uskus teisi, st väliseksperte rohkem kui iseennast ja kaasmaalasi.”
- Jaanus Marrandi, põllumajandusminister aastatel 2002-2003: “Ellu jäid need põllumajandusettevõtted, kus tegutseti vastupidi ametlikele soovitudele nii nagu tegutseti vastupidiselt 1950. aastate parteikomitee “külvivolinike” nõudmistele. EL-i lepingu alusel 1995. a aktsepteeriti liidu poliitika eesmäärke ja abinõusid, WTO-s nõustuti meetmetega,

mis ei võimalda neid järgida ja asetavad põllumajanduse võrreldes OECD riikidega ebavõrdsetesse konkurentsitingimustesse.”

- Majandusteadlane Tiiu Ohvril (EPMÜ): “Rahvusvahelise Valuutafondi surve väliskaubandusliku välispoliitika valikuks ja juba tehtud valikute kindlustamiseks oli ilmne.” (vt seminari ettekannete kogumik “Kümme pöördelist aastat Eesti põllumajanduses”, Põllumajandusministeerium, 2002)
- FAO ekspert Roger Norton: “Eesti majanduspoliitika põhimõtteid iseloomustavad järgmised näitajad:
 - kohustus teostada peamiselt liberaalset majanduspoliitikat, mis on tegelikult liberaalsem kui OECD kriteeriumid liberaalse majanduse kohta;
 - suhteliste hindade ja stiimulite kiire ning pidev ümberkujundamine majanduses teenindavate sektorite kasuks ja põllumajanduse kahjuks.

Selle tagajärjel suureneb mõnedes sektorites tootlikkus märkimisväärselt, teised kannavad kahjumit ja võitlevad ellujäämise eest. Raske on leida teist riiki, kes oleks loonud sellise makromajanduse ja kaubanduspoliitika, mis on tõeliseks katsumuseks põllumeestele nende majanduslikuks ellujäämiseks.” (vt Põllumajanduse pikaajalise säästva areng strateegia, projekt, 1997)

Endiste põllumajandusministrite ja majandusteadlaste hinnangut ebasiaraste suhete kohta ja valitsevat hoiakut – tõde pole soovivat teada, kinnitab Nobeli majanduspreemia laureaadi Joseph E. Stiglitzi arvamus: “Kahjuks ei ole IMF ikka veel mõistnud nüüdisaegse demokraatia aluseks olevat põhimõtet – kodanike õigust teada.” (vt 2. okt. 2003. a Äripäev, „IMF luhtub jälle“). Eesti meedia oli mõjutatud peale väheste erandite (Maaleht) põllumajanduse küsimustes peamiselt ekspertide poolt, kes ei soovinud näha Eestis konkurentsivõimelisi põllumajandusettevõtteid.

Kallutatud ja eksitava info iseloomulikumaks näiteks on 5. novembril 1993. a Eesti Ekspressis avaldatud Juhan Tederi majanduskommentaari “Heitke pilk gloobusele”, milles esitatakse mitu eksitavat väljamõeldist põllumajanduse panuse kohta riigi majanduse. Tsiteerin: “Makse nad (mõeldud on põllumajandustootjaid, A.L.) sisuliselt ei maksa”. Tegelikult oli põllumajanduse maksukoormus Eesti Majanduse Instituudi analüüsi kohaselt, mida iseloomustatakse suhtega netokäibesse, 1994. a enam kui kaks korda suurem (16%), kui vastav näitaja tööstuses (7,6%).

Põllumeeste nõudmist tagada võrdsed konkurentsitingimused ja lõpetada dumpinghindadega põllumajandussaaduste import, mis surus siseturu hinnad alla, kommenteeriti samas artiklis järgmiselt: ”Selge on see, et senist hulka põllumehi me tulevikus toita ei jaksa.”

Tegelikult oli olukord vastupidine: aastatel 1993–1995 toitis põllumees rahvast oma põhivara vähenemise arvel. Põllumees müüs oma toodangut OECD ekspertide hinnangul maailmaturu hindadest madalamate hindadega, mis ei katnud tootmiskulusid. Teisisõnu põllumees maksis põllumajandus-saaduste hindade kaudu tarbijale peale. Alates 1996. a said põllumajandus-saaduste hindade allasurumisest kasu ainult tööstus ja kaubandus.

Negatiivset infot avaldati samuti EL-i põllumajanduspoliitika kohta. Näiteks küsib peaministri nõunik Ardo Hansson 1994. a 8. veebruari Päevalehes põllumeestelt, kes nõudsid EL-i poliitikameetetele sarnaste abinõude rakendamist Eestis: “Kas igat totrust tasub siiski ahvida?” Artiklis kritiseerib autor iseenese väljamõeldisi EL-i põllumajanduspoliitika põhimõtete ja eemärkide kohta järgmiselt: “Tahaksin väga näha inimest, kes ei nimetaks sellist poliitikat muuks kui hullumeelsuseks.”

26. juuli 2004. a Eesti Päevalehes ilmus poliitökonoomia magistri Meelis Kitsingu artikkel “Kahjulik, ent vankumatu põllumajanduspoliitika”, milles kritiseeriti arenenud riikide, peamiselt EL-i põllumajanduspoliitikat suhkruturu näite varal. Oma väidete tõestuseks kasuti vanu, käibelolevaid müüte ja väljamõeldisi. Lugeja eksitامist alustati juba pealkirjas.

Meedias domineerinud ebakompetentsed ja halvustavad hinnangud mõjutasid negatiivselt põllumajanduse ja maaelu mainet ning põllumajanduse ja maaelu poliitika kohta vastu võetud otsuseid.

EL-i põllumajanduspoliitika kohta loodud negatiivne maine mõjutas oluliselt Eesti põllumajanduspoliitika kujundamist riigi tasandil kuni 2000. a ja ettevõtluse tasandil kuni 2003. a. Erandiks oli Maaleht, mida talunikud pidasid küsitluste kohaselt usaldusväärseks infoallikaks.

Põllumajanduse mainet kahjustas samuti nn “suhkrutrahv”, tegelikult EL toetustega soetatud üleliigsete laovarude eest tasaarvelduse nõue. Kuigi ministerium teavitas ettevõtteid ja avalikkust õigeaegselt 2003. a juulis EL-i turukorralduse põhimõtetest ja liitumislepingust tulenevatest kohustustest, sealhulgas üleliigsete laovarude soetamise ennetavatest meetmetest ja kohustustest, ei õnnestunud luua avalikkuses jõulist teavitamise vastukampaaniat huvigruppidele, kes andsid meediale omakasupüüdlikku ja eksitavat teavet. Iseloomulikud näited meediaväljaannetest: “Suhkrutrahv on tõeline sigadus”; ÄP 7.11.2003, “Suhkrutrahv ei passi õigusriiki” EPL 19.03.2004, “Suhkru Nürnberg” SLÕ 19.01.05. jt.

Eelnimetatud ja teistes meediaväljaannetes avaldatud ebaobjektiivne info tekitas ettevõtjates segadust ja lõi avalikkuses spekulatsiooni ennetavate meetmete rakendamisega viivitamiseks soodsa tausta. Vahetult enne liitumist aprillis 2004. a toodi Eestisse 46 800 tonni suhkrut. Ei olnud ka ebaselgust ministeriumitevahelises tööjaotuses, nagu seda meedias on korduvalt ja

ekslikult väidetud. Valitsuse seaduses on ministriumite ülesanded piisavalt täpselt sõnastatud. Tsiteerin: "...rahandusministriumimi valitsemisalas on valitsuse maksu- ja tollipoliitika kavandamine ja elluviimine, majandusanalüüs ja -prognoos."

Spekulatsiooni ennetavate õigusaktide õigeaegsel vastuvõtmisel oli komistuskiviks majanduspoliitika iganenud põhiprintsiipide pimesi järgimine Eesti äriühingudades, primitiivne majandusvabaduse põhimõtete käsitus, mille kohaselt ei suudetud eristada spekulatsiooni ausast ärist. (vt PM 19.01.2005. a "Suhkruäri või spekulatsioon?").

Vajadusele muutustele reageerida (mis liitumisel EL-iga eeldas ülesaamist varakapitalistlikust mõttelaadist), juhtis tähelepanu tänapäeva avatud ühiskonna põhimõtete sõnastaja Karl Popper, kes tõestas, et tõsikindlus poliitikas ei ole kättesaadavam kui teaduses ja seetõttu ei saa ial õigustada ühe vaateviisi kohustuslikku kehtivust. Kõige pakilisemaks mingitest ühiskonnakorralduslikest meetmetest loobumise või modifitseerimise põhjuseks on ebasoovitavate tagajärgede ilmsiktulek. Popperi sõnutsi me ei tea, kuidas teha inimesi õnnelikuks (kas sel viisil, et lootsime pakkuda odavamalt suhkrut?), kuid me võime kõrvaldada välditava kannatuse ja mahajäämuse.

Eesmärgiga selgitada välja võimalusi põllumajanduse ja maaelu maine parandamiseks, tellis ministrium sellekohase uuringu. 2005. a veebruaris avaldati uurimiskeskuse Factumi poolt koostöös Suhtekorralduse OÜ-ga maaelu maine uuringu tulemuste aruanne.

Aruandes märgitakse, et uuringu eesmärgiks oli selgitada, kas maaelu tervikuna läheb inimestele korda ja mida peaks riik tegema maaelu olukorra parandamiseks. Kui uuringust selgub, et maaelu peetakse tähtsaks, siis oleks ülim aeg tegeleda nii maaelu tegelike probleemide lahendamisega, kui ka maaelu helgemate külgede tõepärase kommunikatsiooniga.

Uuringutulemuste aruandes (koostaja Aune Past) on toodud olulisemaid hinnanguid ja järeldusi koos autori poolt lisatud näidetega. Siinkohal mõned väljavõtted aruandest.

"Kuna meedia on enamasti kasumitaotlusele suunatud ettevõtlus, mis kogub, pakib ja müüb informatsiooni ja meelelahutust (see tähendab, et meedia toodab seda, mis turul müüb ehk mida meie teiega osta tahame), ei ole põhjust oodata tegelikkuse (sealhulgas ka maaelu) kajastamist positiivsest arutlusest. Positiivseid sõnumeid argielu korrastumisest ja kaasaegse tootmise ning elamistingimuste loomisest ei ole avalikus ruumis kuigi palju. Skandaal ja kriis müüb Eesti meedia tarbijatele paremini. Nii et meediat süüdistada ei ole põhjust. Küll aga on negatiivse meediaarutluse domineerimine üheks põhjuseks, miks maaelu olukorda tajutakse halvana."

Autor märgib, et “ maaelu maine on suhteliselt püsiv vaatenurk, mis:

- mõjutab seda, mida maaelust arvatakse ja teatakse;
- korraldab inimeste reaktsioone, tegutsemist ja hoiakuid;
- ennustab, kuidas inimene maaelu suhtes käitub.“

Vaatamata maaelu kohta negatiivse informatsiooni domineerimisest meedias on avalik arvamus maaelu mainest uurimistulemuste kohaselt suhteliselt tasakaalustatud.

- Eestis tajutakse maaelu kui sõbralikku, oma, turvalist, aeglast, sooja, puhast ja jõuetut, üksluist;
- Maaelanikud näevad maaelu ennekõike omana, turvalisena, sõbralikuna, puhtana. Ohu märk on, et pea iga neljas maainimene kujutleb maaelu peletavana. Maainimesed moodustavadki peletava mainega grupis kõige suurema osa;
- Naiste kujutlustes on maaelu enam langev, paigalseisev ja suletud.
- Maaelu maine on kõige positiivsem Lõuna-Eestis ja kõige negatiivsem Lääne-Eestis, kõige ebaselgem ja ähmasem Virumaal;
- Eeldada võib, et maaelu olukorda hindavad halvaks need, kellele maaelu korda läheb, kellele see on oma ja sõbralik ja ligitõmbav, kuid aeglane, jõuetu ja paigalseisev;
- Madalama sissetulekuga inimesed eeldavad veidi enam, et maaelu parem maine parandaks ka nende elu;
- Selgub, et inimesed, kes pole rahul maaelu tänase olukorraga, pole rahul ennekõike arenguga;
- Küsimusele, kas riik peaks pöörama maaelu maine parandamisele rohkem tähelepanu, arvas pea üheksa inimest kümnest, et riik peaks maaelu maine parandamisele rohkem tähelepanu pöörama;
- Need, kes arvavad, et riik peaks rohkem tähelepanu pöörama maaelu maine kujundamisele (86%), kujutlevad maaelu enam areneva, tõusva, kasvava ja omana. Riigi abi oodatakse ilmselt maaelu jõuetuse ja aegluse vastu võitlemisel;
- Need, kes ei oska arvata, mis riik peaks maaelu mainega tegema, peavad maaelu ka võõraks. Kolm inimest neljast hindab maaelu tänast olukorda halvaks või pigem halvaks ja iga viies vastanu peab maaelu olukorda heaks või pigem heaks. Vaid 7% vastanutest ei oska maaelu tänast olukorda hinnata või ei lähe see neile korda. See tulemus näitab, et avalikus arvamuses on maaelu olukord täna pigem halb;
- Kindlasti on maaelu olukorra halvaks hindamine paljuski põhjustatud varasema maaelu aluste muutmisest ja poliitilisest populismist tulevalt kiirustades vastuvõetud otsuste mõjul tekkinud totaalse kaose ja turumajanduse jaoks tarvilike vahendite ja oskuste puudumisest

- lähtuva negatiivse sõnumi domineerimisest nii meedias kui argielus;
- Maaelu olukorra positiivsemaks kuvandiks on tarvis kiirendada arengut, soodustada ettevõtlust, kajastada juba olemasolevaid tegutsevaid farme, talusid ja firmasid. Vale oleks eeldada, et maaelu maine seostub ainult floksipeenra või maasikamoosi ja linnulauluga, sellist vaadet viljelevad maainimestega flirtivad poliitikud oma artiklites.
 - Küsimus, kas hakata maaelu mainega tegelema, on niivõrd oluline, et otsustajate poolt sellele eitavalt vastamine tähendab rahva ootustele mittevastamist. Maaelu maine ei ole mitte maainimeste probleem, see on kogu Eesti probleem. (Factum, koondaruanne veebruar 2005).

Ministeeriumi poolt tellitud ja Marti Taru ja Rein Toomla poolt aprillis-mais 2004. a läbiviidud uuringust selguvad üllatuslikud tulemused. Negatiivne informatsioon põllumajanduse ja maaelu poliitika kohta meedias on avaldanud avalikkusele eeldatavate kartustega võrreldes suhteliselt väikest mõju. Enamik linlastest arvab, et põllumajanduse ja maaelu toetamisest saab kasu kogu ühiskond. Senist majanduspoliitikat arvestades võis arvata, et linnaelanike suhtumine põllumajandusse kui majandusharusse on pigem liberaalne, mille kohaselt tuleb igal majandusharul (ja üksikinimesel) turumajanduslikus ühiskonnas ise hakkama saada. Tegelikkus on teistsugune – 85% vastanutest arvab, et põllumajandus on väärt riigipoolset toetamist.

Mahepõllumajandust oskas looduse taastumiskiirusega siduda enam kui 70% vastanutest. Linlaste loodushoidlikkus avaldub arvamuses, et keskkonnaohutute tehnoloogiate kasutuselevõtuks oleksid riiklikud toetused omal kohal.

9.2. Kommunikatsioon ja teavitamine

Janika Salev

Vaatamata sellele, et ministeerium avaldas EL-i põllumajanduse ja maaelu poliitikameetmete ja uute võimaluste kohta erinevate infokanalite kaudu regulaarselt asjakohast teavet, selgus, et põllumajandustootjad omasid infovajaduse uuringute järgi vastukäivat infot. Objektiivse info vastuvõtmist põllumajandustootjate, peamiselt paljude väiketalunike poolt takistas negatiivne eelhoiak, mida omakorda võimendasid euroskeptikud, kes andsid EL-i põllumajanduspoliitika võimaluste ja nõuete kohta eksitavat teavet.

Ministeeriumi ülesanne seisnes selles, kuidas tekitada peamiselt väikeste ja keskmiste talunike huvi riiklike institutsioonidega suhtlemiseks. Samuti kuidas saavutada talunike usaldus EL-i põllumajanduspoliitika kohta edasta-

tava ametliku informatsiooni suhtes. Olukorrast selguse saamiseks viidi ministeeriumi tellimisel uuringufirma Saar Poll poolt 2002. a läbi kaks uuringut ja 2003. a nõustamisteenistuse poolt üks infovajaduse uuring.

Uuringutega püüti hinnata peamisi takistusi, mis segavad efektiivsemat tegevust ja info kättesaadavust, samuti EL-iga liitumise kasulikkust või kahjulikkust, teabe edastamisel ja vastuvõtmisel tekkinud probleemide põhjusi ja leida efektiivsemad meetodid. Teavitamisega seotud probleemide põhjuste avastamiseks oli vaja vastuseid paljudele küsimustele: kas info on kättesaadav ja mil viisil (ajakirjandus, TV, trükised, seminarid, nõustamine jms) soovitakse infot saada, kas info on arusaadav ja usaldusväärne? Kui ei olda rahul, siis millega täpselt? Kas rahulolematuse põhjused on tingitud infohulga üleküllusest, oskamatuses sõeluda teri sõkaldest, killustatusest vm põhjustest? Kuidas rahulolu suurendada, kuidas vähendada rahulolematust? Samuti huvitas meid inimeste endi aktiivsus/passiivsus informatsiooni hankimisel. Kas kõik peab kandikul kätte tulema või otsitakse infot aktiivselt? Kui jah, siis millist, kust ja kuidas? Kui passiivselt, siis milline see "kandik" olema peaks?

Uuringu tulemused näitasid, et positiivne info, mida talunikud omavad, on pigem üldist laadi (näiteks: meile räägitakse, et elu läheb paremaks ja me hakkame suuri toetusi saama) ning negatiivne info on pigem konkreetsemat laadi (näiteks: üks Soome talunik käis esinemas ja rääkis, et peale EL-iga liitumist kütuse hind Soomes tõusis ja vilja hind langes). Põllumajandustootjate seas tekitas segadust samuti euroskeptikute poolt levitatud eksitav info kütuseaktsiisi tõusu, liitumisega seotud suurte kulutuste ja ülejõu käivate nõuete kohta.

Selgus, et suur osa, peamiselt keskmik- ja väiketalunikud, on jäänud kõrvale EL-i nõuete ja võimaluste kohta levitatud infost. Selle põhjuseks oli oskamatus iseseisvalt infot hankida ja töödelda, vähene usaldus avalike infoteenuste suhtes, nõrk maksevõime ning suutmatuse kasutada nõuandeteenuseid ja võtta osa õppepäevadest. Paljud põllumajandustootjad olid kibestunud ja "vaatasid liitumise protsessi passiivselt ja hirmunult kõrvalt" (Saar Poll, aruanne detsember 2002). Kuigi infopuudust ei pea paljud talunikud ise oma kõige suuremaks probleemiks, on tegelikult just infopuudus sageli talu arengut takistavaks teguriks.

Seevastu suurte ja edukate põllumajandusettevõtete juhid, kes kasutasid Internetti ja nõuandeteenuseid ning külastasid regulaarselt seminare ja õppepäevi, olid EL-i nõuetest ja uutest võimalustest hästi informeeritud.

Ministeerium võttis teavitustöö planeerimisel arvesse uuringufirma soovitusi infokanalite valiku, esitamise meetodika ja enamsoovitud teemade kohta. Maalehe lisana avaldati 2003. ja 2004. a perioodiliselt ilmuv trükis

Euronõu. Samuti saadeti kõige halvemini informeeritud väiketalunikele info brošüüri kujul tasuta koju kätte. Nõustajate poolt 2003. a läbi viidud uuring näitas, et kõige efektiivsemaks osutus uuringufirma poolt soovitatud nõustamisteenus.

Jätkuks Maailmapanga projektile sõlmis ministeerium 2002. a lepingu Eesti Põllumajandus-Kaubanduskajaga (EPKK) põllu- ja maamajandusliku infolevi korraldamiseks, võimaldamaks seeläbi jõuda sihtgruppidele maksimaalselt lähedale.

Samal aastal ellu kutsutud teabelevikeskus oli esialgu Maaelu Edendamise Sihtasutuse juures ja alates 2003. a jaanuaris EPKK juures. Teabelevikeskus hakkas teenindama tasuta väikese maksejõuga põllumajandustootjaid ning osutama lihtsamaid, kuid hädavajalikke infoteenuseid. Lisaks riigiinfo (seadused, määrused, juhised) levitamisele oli teabekeskuse ülesanne info süstematiseerimine, selgituste andmine, õigusaktide kommenteerimine ning põllumajandustootjalt info vajaduse kohta tagasiside koondamine.

EPKK teabelevikeskus lõi sidemed maakondades seni süsteemitult ja ebaefektiivselt põllumajandustootjate erialaliitude juures töötavate teavitamis- ja nõustamisteenistustega ning sõlmis põllumajandustootjatele infoteenuste edastamise lepingud.

2003. a koostasid maakondlikud teabekeskused EPKK juhtimisel oma arengukavad ja analüüsisid seniseid tegevusi. Praeguseks on saavutatud sujuv tööriitm, korralduslike küsimustega pole vajadust enam pidevalt tegeleda. Teabelevikeskus avas portaali www.pikk.ee, kus on põllumajandustootjatele ja maakondlikele teabekeskustele kättesaadavas vormis informatsioon. Samuti korraldab ta õppe- ja infopäevi ning on vahendajaks põllumajandustootjate ja infovaldajate – riiklike institutsioonide, teadusasutuste ja äriettevõtete vahel.

Teabelevikeskustel ja nõuandeteenistusel kujunes välja vastastikuse huvi alusel tihe koostöö, mis võimaldas tõsta info kvaliteeti ja kasutada ressursse ratsionaalsemalt. Koostöö on andnud häid tulemusi.

2005.a. käivitunud RAK-i meede 3.8 võimaldab senistel maakondlikel teabelevikeskustel kandideerida teabelevi ja nõuandekeskusteks, mis veelgi täiustab teabe ja nõuande kättesaadavust maakondades.